

DERLEME MAKALE

Demanslı Bireylerde Mekânsal Yönelim ve Yön Bulma: Tasarım İlkeleri ve Yaklaşımlar¹

Melike YÜKSEL^{2a} & Bilge Sayıl ONARAN^b

^aHacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye
ORCID ID: [0000-0002-5637-0604](https://orcid.org/0000-0002-5637-0604)

^bHacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye
ORCID ID: [0000-0001-9395-3596](https://orcid.org/0000-0001-9395-3596)

ÖZET

Demans yaşlılığın getirdiği fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin yanı sıra bireyin bilişsel kapasitesini de ciddi şekilde etkileyen ilerleyici bir süreçtir. Günlük yaşamı büyük ölçüde etkileyen bu sendrom, kişinin fiziki çevre ile kurduğu ilişkiyi de kısıtlar. Zamanla kişinin mekân içindeki bağımsız hareketini yönetme yeteneğini azaltır. Hafıza kaybı, görsel-mekânsal işlevlerdeki azalma ve mekânın fiziksel özellikleri demanslı bireylerde yönelim ve yön kaybına neden olan başlıca etkenlerdendir. Belirtiler, başta tanıdık olmayan mekânlarda yön kaybı ile başlar ve ileri dönemde kendi evinin odalarını karıştırmaya kadar ilerleyebilir. Ancak, demanslı bireylerin çevreleri ile mümkün olduğunca bağımsız bir şekilde etkileşim kurmaya devam etmeleri kendileri ve bakım verenler için önemlidir. Yaşlılığın getirmiş olduğu fiziksel zorluklar, bilişsel yeteneklerin kısıtlanması ve bunlara bağlı olarak oluşan psikolojik zararlar ile günlük yaşamlarında kısıtlamalar yaşayan demanslı bireyler için hayatlarının geri kalanını mümkün olduğunca bağımsız ve stresten uzak bir şekilde yaşamalarında iç mekân tasarımının önemli bir katkısı olabileceğine dair inanç, bu çalışmanın temel vurgusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, alandaki araştırmalardan edinilen bilgi ile demansa duyarlı yaşam alanlarında yönelim ve yön bulmayı destekleyecek tasarım ilkelerini ve yaklaşımları ele almak ve öneriler sunmaktır. İlk olarak demans ve yaşlılık konularında kavramsal açıklamalara yer verilmiş daha sonra demansın getirdiği değişiklikler ve bunların mekân kullanımına yansımaları ele alınmıştır. Makale, demanslı bireylerin yönelim ve yön bulma yeteneklerini destekleyen tasarım kriterlerinin ele alınmasıyla devam etmektedir. Çalışma kapsamında demansa duyarlı mekânlarda yönelim ve yön bulmayı destekleyen kriterler mekânsal organizasyon, mekânsal algı, yönlendirme ve işaret sistemleri olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır.

MAKALE GEÇMİŞİ

Geliş 22 Kasım 2023
Kabul 23 Aralık 2023

ANAHTAR KELİMELER

Demans, iç mekân, yaşlanma, yönelim ve yön bulma

Spatial Orientation and Wayfinding in People Living with Dementia: Design Principles and Approaches

ABSTRACT

Dementia is a progressive process that seriously affects the cognitive capacity of the individual alongside the physiological and psychological changes caused by old age. This syndrome, which greatly affects daily life, also limits the person's relationship with the physical environment. Over time, it reduces one's ability to manage their independent movement in space. Loss of memory, decrease in visual-spatial functions, and physical characteristics of space are the main factors that cause loss of orientation and wayfinding in individuals with dementia. The symptoms start with wayfinding problems in unfamiliar places and can proceed to confusion with the rooms of their own house. However, individuals with dementia need to continue to interact with their environment as independently as possible. The main emphasis of this study is the belief that interior design can make a significant contribution to living the rest of their lives as independently and stress-free as possible for individuals with dementia who experience the physical difficulties brought by old age, the limitation of cognitive abilities, and the psychological damage caused by them, and the restrictions in their daily lives. The study aims to discuss and propose design principles and approaches that will support orientation and wayfinding in dementia-friendly living spaces, with the knowledge gained from research in the field. Firstly, conceptual explanations about dementia and old age are given, and then the changes brought about by dementia and their reflection on the use of space are discussed. The article continues with the consideration of design criteria that support the orientation and wayfinding abilities of individuals with dementia. Within the scope of the study, the criteria supporting orientation and wayfinding in dementia-friendly spaces are discussed under three headings: spatial organization, spatial perception, wayfinding, and signage systems.

ARTICLE HISTORY

Received 22 November 2023
Accepted 23 December 2023

KEYWORDS

Dementia, interiors, aging, orientation and wayfinding

¹ Çalışma "Demanslı Bireyler İçin İç Mekân Yaşam Alanlarında Yönelim ve Yön Bulma" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

² Sorumlu yazarın e-posta adresi: ymelikeyuksele@gmail.com

Makalenin Kaynak Olarak Gösterimi (Cite): Yüksel, M., & Onaran, B. S. (2023). Demanslı bireylerde mekânsal yönelim ve yön bulma: tasarım ilkeleri ve yaklaşımlar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 16(2), 104-109.

1. GİRİŞ

Demans, genellikle 65 yaş sonrasında görülen, bilişsel işlevlerdeki değişimin yaşanmanın olağan sonuçlarının ötesinde gerçekleştiği bir sendromdur. Zihinsel ve bedensel yeteneklerdeki bozulma günlük yaşamı önemli ölçüde etkiler ve kişinin çevresi ile bağımsız etkileşimini kısıtlar (WHO, 2012). Demanslı bireyler için mekân tasarımı da, gelişen semptomlar sebebiyle değişen mekânsal ihtiyaçları karşılamak, kişinin bağımsız erişimini desteklemek ve bakım sürecini kolaylaştırmak için önemlidir (Şahin, 2019).

Demans, özellikle bellek kaybının yoğun olarak yaşandığı bir sendromdur. Bireyin kişisel bağımsızlığını kısıtlar, irade gücünü azaltır ve çevresiyle etkileşim kurma yeteneğini sınırlar. Ayrıca, algı, idrak ve yönelimdeki ciddi bozulmalar, kişinin çevresiyle kurduğu dengeli de bozmaktadır (Feddersen & Lüdtke, 2012; Passini, Pigot, Rainville & Tétreault, 2000). Günümüzde araştırmacılar, demanslı bireylerin fiziksel çevreyle ilişkilerini sürdürmelerinin, bağımsızlık ve yaşam kalitesi açısından önemli olduğunu, bu nedenle demanslı bireyler için oluşturulan çevrelerin onların özel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Marquardt & Schmieg, 2009; Kelly, Innes & Dincarslan, 2011; Bows & Dawson, 2019). Tedavisi mümkün olmayan ve ilerleyici bir süreç gösteren bu sendromda, ilaç ve ilaç dışı tedavilerin yanında psikososyal uygulamalara da yer verilmesi gerektiği, bu nedenle bağımsız yaşamı destekleyen mekân tasarımının önemi vurgulanmaktadır. Demansa duyarlı yaşam alanları, bakım kalitesini etkileyerek kişinin arta kalan becerilerini korumaya, yaşam koşullarını iyileştirmeye, bakım verenler için daha iyi bir bakım ortamı sağlamaya yardımcı olabilir (Timlin & Rysenbry, 2010).

Demansın erken semptomlarından biri de yön kaybı ve yönelim bozukluğudur. Bu semptom, süreç ilerledikçe kişinin yaşam kalitesini ve bağımsızlığını büyük ölçüde etkiler. Demansın farklı evrelerine göre değişen yönelim ve yön bulma yetenekleri, başlangıçta tanıdık olmayan kamusal alanlarda yön bulma zorlukları ile başlar ve daha sonra kişinin kendi evindeki odaları karıştırmasına kadar ilerleyebilir (Marquardt, 2011). Sadece demanslı bireydeki bilişsel değişiklikler değil, aynı zamanda mekânın fiziksel özellikleri de hafıza kaybını yoğun bir şekilde yaşayan demanslı bireylerin yön bulmasını etkileyebilir. Bu nedenle kişi mekânda yön kaybı yaşayabilir veya yönelim kararını vermekte zorlanabilir. (Marquardt & Schmieg, 2009).

Alzheimer's Disease International (ADI) tarafından yapılan tahminlere göre Dünyada yaşanan nüfusun giderek artması ile birlikte bugün yaklaşık 55 milyona ulaşan demanslı birey sayısının 2030 yılında 78 milyona çıkacağı öngörülmektedir (ADI, 2021). Bu nedenle demanslı bireylerin yaşam kalitesini yükseltecek çalışmaların giderek daha fazla değerli hale geleceğini söylemek mümkündür. Yapılacak olan çalışmalar aynı zamanda bakım sürecini de kolaylaştırdığı için sadece demanslı bireyler için değil, aileleri ve bakım verenleri için de büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın amacı, demanslı bireylerin yaşadığı fiziksel ve bilişsel değişimlere yanıt verebilen, hayatlarının geri kalanını mümkün olduğunca bağımsız ve stresten uzak şekilde yaşamalarını

sağlayacak iç mekân çözümlerini, bu alanda yapılan çalışmaları ve yaklaşımları anlamaktır. Bu bakış açısından yola çıkarak demansın en önemli semptomlarından biri olan yönelim ve yön kaybını merkeze alarak; yerli ve yabancı literatürün incelenmesi, yön kaybına neden olan faktörlerin ortaya çıkarılması, demanslı bireylerin bağımsız erişimi, yönelim ve yön bulma yeteneklerinin korunması için gerekli kriterlerin analiz edilmesi ve demansa duyarlı yaşam alanlarındaki yaklaşımların tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

2. YAŞLILIK VE DEMANS

Yaşlılık, 65 yaş ve üzerini kapsayan; canlılığın olgunlaşma sürecini tamamladıktan sonra yaşam fonksiyonlarının giderek azaldığı bir yaşam periyodu olarak tanımlanır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017). Her birey yaşlanmayı farklı bir şekilde deneyimler ve yaşlılık süreci kişiden kişiye değişiklik gösterir. Bu nedenle yaşlılık sadece fiziksel değil aynı zamanda psikolojik ve toplumsal boyutları ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir süreçtir (Tanju & Yavuzer, 2012). Fizyolojik ve psikolojik kapasitenin giderek azaldığı yaşlılık dönemi; esnekliğin yitirilmesi, kas kuvvetinin azalması, görme ve işitmede problemler, depresyon, stres gibi fiziksel ve zihinsel değişikliklere ve buna bağlı hastalıklara yol açabilir. Demans da bu hastalıklardan biridir. Ancak, genellikle yaşlılık döneminde görülse de yaşlılığın olağan bir sonucu değildir. Diğer bir deyişle, demans, bilişsel işlevlerdeki bozulmanın biyolojik yaşlanmanın olağan sonuçlarının ötesinde gerçekleştiği bir sendromdur (WHO, 2021). Yaşlılık, yaşla birlikte fiziksel değişiklikleri içerirken, demans yaşlılığın getirmiş olduğu fiziksel etkilerinin yanı sıra bireyin bilişsel yeteneklerini ciddi şekilde etkileyen ilerleyici bir süreçtir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı; "erişkin merkez sinir sisteminin edinsel hasarı sonucu gelişen zihinsel yeteneklerde bozulma ve bu bozulmanın günlük yaşam aktivitelerini etkilemesi" olarak demans sendromunu tanımlamaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020). Demanslı bireylerde görülen yaygın semptomlar, hafif evrede unutkanlık, yön bulmada zorluk, günleri saatleri karıştırma, ani duygu değişiklikleri, depresyon ve anksiyete gibi genellikle yaşlılığın olağan parçası gibi görünen fark edilmesi zor semptomlar içerir. Ancak orta ve şiddetli evrede, sıklığı giderek artan belirtiler unutkanlık, iletişim kurmakta zorlanma, yaşam alanlarının içinde kaybolma, davranış değişiklikleri, amaçsızca gezinme, halüsinasyonlar, aile bireylerini unutma, bilinçsiz hareket etme, çevrede olup bitenlerin farkında olamama gibi ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Hafıza kaybına bağlı bu semptomlar kişiyi giderek daha fazla bağımlı hale getirir (WHO, 2012).

Demansla görülen semptomlar, kaçınılmaz olarak bilişsel, psikolojik ve işlevsel düzeyde değişiklikleri beraberinde getirir. Bilişsel değişimler, çoğunlukla bellekteki bozulmaların meydana getirdiği soyutlama işlevindeki bozulma, görsel- mekânsal algıda işlevlerde azalmadır. Mekânsal ve görsel algılamada meydana gelen zorluklar kişinin görselleştirme ve yön bulma becerilerini kısıtlar. Aynı zamanda bilişsel değişimlere bağlı olarak konuşma yetenekleri de azalır. Kişi, nesne

adlandırma, anlatımda tutarsızlık ve söyleyeceklerini unutmaya gibi sorunlar yaşamaya başlar. Davranışsal değişimler ise sıklıkla kaygı ve depresyon, uyum sağlama gücü, güvensizlik ve stres olarak kendini gösterir. Bu durum yeni durum ve yabancı ortamlara uyum sağlama kapasitesinde azalmaya neden olabilir. Hareket yavaşlığı, kaslarda güçsüzlük, motor bozuklukları ise meslek, hobiler, ev işleri gibi günlük yaşamın parçası olan faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesini önemli ölçüde etkileyen işlevsel değişimlerdir (Can & Karakaş, 2005). Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, demanslı bireyler için uygun yaşam ortamının hazırlanması için bu değişikliklerin göz önünde bulundurulması gerektiği ve demanslı bireyin çevresine olan bağlılığının ve uygun fiziksel ortamın sağlanma ihtiyacının kaçınılmaz olduğu görülebilir.

3. DEMANS VE MEKAN İLİŞKİSİ

Araştırmalar, demanslı bireylerde meydana gelen ve günlük yaşantılarını büyük ölçüde etkileyen işlevsel, bilişsel ve psikolojik değişimlerin, kişinin çevre ile kurduğu dengeli kısıtlandığını belirtmektedir (Liu, Gauthier, & Gauthier, 1991; Bakker, 2003; Timlin & Rysenbry, 2010; Şahin, 2019; Alzheimer's Association, 2021). Özellikle, hafıza kaybının baskın olarak görüldüğü demanslı birey için mekânı bellekte kodlamak ve duyuyla algılamak her geçen gün zorlaşır (Jack, 2015). Demansta görülen psikolojik, işlevsel ve bilişsel değişimler, kaçınılmaz olarak kişinin günlük hayatında ortaya çıkan önemli değişiklikleri de beraberinde getirir (Can & Karakaş, 2005). Bu değişiklikler kişinin mekân kullanımı ve mekân ile ilişkisini de etkiler. Demanslı bireyler için uygun yaşam ortamının hazırlanması için bu değişikliklerin göz önünde bulundurulması önemlidir. Bilişsel değişimler, çoğunlukla bellekteki bozulmaların meydana getirdiği soyutlama işlevindeki bozulma, görsel- mekânsal algıda işlevlerde azalmadır. Davranışsal değişimler ise sıklıkla kaygı ve depresyon, uyum sağlama gücü, güvensizlik ve stres olarak kendini gösterir. Hareket yavaşlığı, kaslarda güçsüzlük, motor bozuklukları ise günlük yaşamı önemli ölçüde etkileyen işlevsel değişimlerdir (Can & Karakaş, 2005).

Demanslı bireyin bir mekânı yorumlaması ve onu ihtiyacı olduğu şekilde kullanmasını zorlaştıran en önemli etkenlerden biri, görme algısındaki bozulmadır. Demanslı bireyin beyin yapısında meydana gelen bozulmalar görme duyusunu etkiler. Bu sadece yaşlılığa bağlı görüş kalitesindeki düşüşe değil, demans ile birlikte görsel-mekânsal algının bozulmasına ve kişinin gördüğünü yanlış yorumlamasına sebebiyet verir. Nesnelerin tam olarak nerede veya hangi mesafede olduklarını anlamak zorlaşır. Örneğin halı desenlerini obje sanıp tutmaya çalışabilir, koyu renkli yüzeyleri boşluk olarak yanlış değerlendirebilirler. İşitme duyusundaki değişim, kişinin mekândaki bağımsızlığını etkileyen bir diğer faktördür. Yaşanan işitme bozuklukları işitsel halüsinasyonlara dönüşür ve kişinin duyduğu sesi yanlış yorumlamasına sebebiyet verebilir (Bakker, 2003). Bu da bulunduğu ortam ile ilgili yanlış algılara neden olabilir ve bu durum kişinin mekân ile ilişkisini etkiler. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, demanslı bireyin

çevresine olan bağlılığının ve uygun fiziksel ortamın sağlanma ihtiyacının kaçınılmaz olduğu görülebilir.

Araştırmalar, bedensel ve zihinsel yeteneklerdeki azalmanın, fiziksel çevre ile ilgili ihtiyaçları artırdığını, buna bağlı olarak fiziki çevrenin rahat ve anlaşılır bir ortam sunmasının daha önemli olmaya başladığını savunmaktadır (Passini vd., 2000; Feddersen & Lüdtke, 2012). Aynı zamanda araştırmalar, demanslı bireyin mümkün olduğunca bağımsız bir şekilde mekânı kullanmaya devam etmesi gerektiğini ve mekânın, bu kişilerin var olan yeteneklerini destekleyecek şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Demanslı bireylerin özel ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş tasarlanan yaşam alanları, kişinin daha kontrollü, sakin ve bağımsız olmasına yardımcı olur. Çalışmalar, demanslı bireyin bağımsız hareketini destekleyen mekanların, aynı zamanda bakım veren kişinin de fiziksel ve duygusal yükünü hafiflettiğini belirtmektedir (Kelly vd., 2011; Bowes & Dawson, 2019).

4. DEMANSA DUYARLI YAŞAM ALANLARINDA YÖNELİM VE YÖN BULMA

Demans, bilişsel işlevleri ve mekânsal farkındalığı etkileyen ilerleyici süreçtir. Bu etkiler kişide yönelim ve yön kaybına neden olur. Yön kaybının en belirgin nedenlerinden biri, demanslı bireyde meydana gelen hafıza sorunlarıdır. Demans hafıza kaybına yol açarak bireyin tanıdık yerleri dahi hatırlamasını zorlaştırır. Aynı zamanda yer ve zaman kavramının da karıştığı demanslı zihinlerde mekânı ve çevreyi tanımak zorlaştığından, yönelim bozuklukları da görülür (Jack, 2015). Önceki bölümde bahsedilen görsel-mekânsal işlevlerdeki bozulmalar ise kişinin görsel bilgiyi algılamak ve yorumlama yeteneğini etkiler, bu nedenle yön kaybı yaşanabilir. Yönelim ve yön kaybına neden olan bütün bu etkiler, demanslı bireyin amaçsızca dolaşmasına ve yabancı ortamlarda kaybolmasına neden olabilir. Aynı zamanda kaybolmanın verdiği stres, kaygı ve ajitasyona yol açabilmektedir. Bu durum çeşitli güvenlik ve sağlık risklerini de ortaya çıkarabilir (Bakker, 2003).

Demanslı bireyler için yön bulmayı destekleyen, erişilebilir, rahat ve anlaşılabilir ortamlar kurmak bireyin bağımsız yaşamını desteklediği çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır (Passini vd., 2000; Marquardt & Schmiege, 2009; Timlin & Rysenbry, 2010; Lubczynski, 2014). Demansa duyarlı iç mekânlar tasarlanırken, kullanıcının kaybolma hissi yaşamadan, bağımsız erişimini ve yön bulma eylemini desteklemek önemli bir adımdır (Marquardt, 2011). Demansa duyarlı yaşam alanlarında yönelim ve yön bulmayı destekleyecek özellikler, mekân ve kullanıcı özellikleri göz önünde bulundurulmuş üç başlık altında incelenebilir. Bu başlıklar; mekân organizasyonuna dayalı yön bulma, mekânsal algıya dayalı yön bulma ve bilgilendirme sistemine dayalı yön bulmadır (Yüksel, 2022).

4.1 Mekân Organizasyonuna Dayalı Yön Bulma

Mekânsal organizasyon, mekânın okunabilirliğini sağlayan, iç dolaşımı anlamlı hale getiren, mekânsal hiyerarşiyi düzenleyen önemli bir çözümdür. Mimari kompozisyonda, ayırt edilebilir ve okunaklı bir çözüm sunmak demanslı bireyin mekân kullanımını

desteklemektedir. Aynı zamanda demansa duyarlı mekân organizasyonu, kullanıcının mekânlar arası geçişinde yönelim zorluklarını azaltabilir (Lubczynski, 2014). Mekân organizasyonunda kişinin geçmiş yaşamında kullandığı ve alışkın olduğu, hafızada yer tutan, alışkanlık ve tercihlerine hizmet eden bir tasarım şekli kullanılmalı, hafıza kaybı yaşayan demanslı birey için yeni ve alışılmadık dışındaki mimari planlamalardan kaçınılmalıdır (Timlin & Rysenbry, 2010). Mekânsal hiyerarşi, ortak ve özel alanların ayırımında net olmak, mekânsal okunabilirliği artırarak demanslı bireyin erişimini destekler. Bu nedenle farklı fonksiyonlar farklı odalarda çözülmeli, aynı alanda birden fazla eylem gerektiren karma düzenli ve açık planlı konseptlerden kaçınılmalıdır (Biamonti, Garmegna & Imamogullari, 2014). Passini ve ekibinin yürüttüğü araştırmada, çok katlı yaşam alanlarının, özellikle asansör kullanımı gerektiği durumlarda, kişilerin yönelimini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle gündelik yaşam aktivitelerinin tek katta sağlanması ve katlar arası hareketliliği mümkün olduğunca azaltılması tavsiye edilmiştir (Passini vd., 2000). Aynı araştırmada, birbirini sürekli tekrar eden monoton mekânların demanslı bireylerin kafasını karıştırabileceği ve yön bulmayı zorlaştıracığı sonucuna varılmıştır.

Mekânlar arası görsel ilişkinin sağlanması, yönünü karıştırma potansiyeli olan demanslı bireyler için önemli bir yön bulma kriteridir. Mekânların konum ve yönlerini kolaylıkla unutabilen demanslı bireyler yön bulma kararını verirken gerekli olan bilgiyi görsel bağlantı kurarak alabilir (Passini vd., 2000). Örneğin tuvalet ihtiyacını gidermek isteyen demanslı bir birey, oturduğu yerden tuvalet ile görsel bir bağlantı kurabilirse, herhangi bir yardım beklemeden ya da tuvaleti arama stresine girmeden ihtiyacını giderebilir. Aynı şekilde dış dünya ile bağlantının kurulmasında görsel iletişim oldukça önemlidir. Dış mekân ile görsel temas sağlayan pencereler, gün ve saatleri karıştıran demanslı bireyler için önemli bir kaynaktır. Kullanıcının görsel algısına hizmet eden ve yön bulmasını destekleyen bir diğer özellik referans noktalarıdır. Çevrede ayırt edilen, hizmet ettiği fonksiyon ile doğrudan bağlantı kuran unsurlar, demanslı bireyin mekânı anlamlandırmasında bir bağlantı görevi görür (Passini vd., 2000; Marquardt & Schmiege, 2009). Örneğin mutfaktaki yemek masası veya oturma odasındaki koltuk demanslı birey için bir referans noktasıdır ve mekânın işlevi hakkında bilgi verir (The Dementia Services Development Centre, 2013).

4.2 Mekânsal Algıya Dayalı Yön Bulma

Mekânsal algı, mekân ile olan ilişki ve mekân içindeki hareket için gerekli bir iletişim aracıdır (Hasgül, 2011). Bilişsel yeteneklerindeki azalma sebebiyle demanslı bireyler mekânları daha çok duyarlı ile algılamaya çalışırlar. Bu nedenle demansa duyarlı mekânlarda yön bulmanın desteklenmesi için kişinin dokunma, görme, duyma, koklama gibi duyarlılarına hizmet edebilmelidir (Kelly vd., 2011). Bu nedenle iç mekânda renk, doku, ışık, ses ve koku gibi özellikler demanslı bireylerin yön bulmalarında destekleyici kriterler olarak kullanılmalıdır.

Mobilya ve donatıların kullanımı, mekânsal algıya dayalı yön bulmayı da destekleyerek birey için işaret ve referans noktası görevi görebilirler. Demanslı birey gördüğü mobilya ve dekoratif öğeler sayesinde, mekân hakkında ipucu edinebilir, mekânın amacını ve mekânın kullanımını hakkında çıkarımlar yapabilir ve böylece mekândaki sosyal ve davranışsal eylemine karar verebilir (Quirke, 2019). Örneğin yemek odası için geleneksel biçim ve renklerde kullanılan yemek masası, sandalye, büfe gibi mobilyalar demanslı kişinin bulunduğu odanın fonksiyon ve amacını daha iyi anlamasına yardımcı olabilmektedir (The Dementia Services Development Centre, 2013). Mobilya ve donatıların kişiselleştirilmesi de yön bulma ve yönelimi güçlendirmektedir. Özellikle yaşam alanlarında demanslı bireyin hayatı ile ilişkili olan eşya ve dekoratif özelliklerin kullanılması önerilmektedir. Fotoğraf, mektup, manevi değeri olan süs eşyaları gibi kişinin hayatında anısı olan objeler demanslı kişinin tanıdık yerde olduğunu onaylayarak onun evinde ve güvende hissetmesine destek olabilir (Chaudhury, 2002). Bu nedenle yaşam alanlarında demanslı kişinin kişisel zevk ve tercihlerine göre düzenlenmesi ve kişi için tanıdık dekoratif öğeler ile desteklenmesi önerilmektedir (Passini vd., 2000). Ek olarak ayna, demanslı bireyler için tasarlanan mekânda hassasiyetle ele alınması gereken bir öğedir. Çünkü bazı demanslı bireyler aynadaki yansımalarını tanımakta zorlanabilir ve bir yabancıya bakıyormuş gibi hissedebilirler. Aynı zamanda odayı yansıtan ayna, odanın derinliği konusunda da demanslı bireyi yanıltabilir. Bu kafa karışıklıkları stres, telaş ve yön kaybına sebebiyet verebilir (The Dementia Services Development Centre, 2013).

Mekânsal algıya dayalı yön bulmada renk ve ışığın kullanımı herkes için olduğu gibi demanslı bireyler için de önemli bir etkidir. Araştırmalar, renk ve ışığın sadece duygulara hizmet etmeye değil, yön bulmaya da katkısı olduğuna ve bu nedenle bakım ve yaşam alanlarında renk kullanımının önemine değinmektedir. İç mekân yaşam alanlarında renk ve ışığın kullanımında demanslı bireylerin görmeye bağlı işlevlerinin de hesaba katılması gerektiğini vurgulamaktadır (Kelly vd., 2011). Demanslı bireyler için yaşam alanlarında renk ve ışıkla ilgili kriterler: doğal ve yapay ışığın kullanımı iki katına çıkarılması, mekânsal öğeleri ve çalışma yüzeylerini ayırt etmeyi kolaylaştırmak için kontrast renklerin ve özel ışıklandırmanın kullanılması, yön bulma için renklerden ve renk kodlamalarından faydalanılması olarak özetlenebilir (Yüksel, 2022). Ses de kişinin çevresi ile kurduğu bir diğer iletişim aracı olduğundan demanslı bireyler için doğru akustik koşulların sağlandığı mekânların demanslı birey için çeşitli olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir. İç mekândaki ses kaynaklarının doğru bir şekilde kullanılması ve gerektiğinde kontrol edilebilmesi önemlidir. Bu nedenle gereksiz gürültüden kaçınılmalı, ses izolasyonu sağlanmalı, yüksek ve ani seslerin kontrolüne önem verilmelidir (Pollock, 2014).

4.3 Yönlendirme ve İşaret Sistemlerine Dayalı Yön Bulma

Yönlendirme ve işaret sistemleri, özellikle erken ve orta aşama demanslı bireyler için yön bulmalarını

destekleyici bir faktör olabilir (Passini vd., 2000). Yönlendirme ve işaret sistemlerinin demanslı bireyler tarafından etkili bir şekilde kullanılması için yükseklik, renk, metin ve görsel kullanımı gibi özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. Örneğin evrensel olarak kabul edilen ve kadın tuvaletlerini göstermek için kullanılan bir kadın simgesi, demanslı birey için bir anlam ifade etmeyebilir. Bunun yerine gerçekten tuvaleti temsil edecek bir görsel kullanılmalı ve bu görselleştirme yön belirten bir işaret ve işlev belirten bir metin eklenmeli, böylece aynı anda birkaç görsel iletişim yönteminden faydalanarak yön bulma desteklenmelidir (The Dementia Services Development Centre, 2013). Tabla ve işaret sistemlerinin konumlandırırken de demanslı bireyin ergonomisine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle demans sendromunun en yaygın türü olan Alzheimer türü demansa sahip bireyler genellikle yere bakarak yürüme eğiliminde oldukları için göz hizalarında olmayan işaretler etkisiz kalabilir (Passini vd., 2000). Bu nedenle tabelaların yerden 120 santimetreden daha yüksek olmayacak şekilde monte edilmesi tavsiye edilmektedir (The Dementia Services Development Centre, 2013). İşaret sistemlerinin herhangi bir kafa karışıklığına sebebiyet vermeden net ve okunaklı olması bir diğer faktördür. Grafik, işaret ve metinlerin arka plan ile kontrast oluşturacak şekilde renklendirilmesi de önemlidir. Ayrıca gereksiz süsleme ve fazlalıklardan kaçınılması da tavsiye edilmektedir (Kleibusch, 2018).

5. SONUÇ

Demans, olağan yaşlılık sürecinden farklı olarak kişiyi bilişsel, fiziksel ve psikolojik yönden etkileyen bir sendromdur. Zamanla kişiyi çevresine bağımlı hale getirir ve tamamen tedavi edilmesi mümkün değildir. Demans, bireyin görsel, işitsel, dokunsal duyularıyla algıladığı şeyleri yorumlamasını büyük ölçüde etkiler. Bu nedenle, demanslı beyin mekân ile ilişkisi, mekânı kullanımı ve algılayış biçiminin büyük ölçüde değiştiği söylenebilir. Bellekte meydana gelen değişiklikler, yön kaybına da sebebiyet verdiği için iç mekânda yönelim ve yön bulmanın, demanslı bireylerin bağımsız yaşamı için önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmaktadır. Demanslı bireylerin en çok vakit geçirdiği ve ihtiyaçlarını karşıladığı yaşam alanlarında yönelim ve yön bulma özelliklerinin bu ihtiyaç ve mekânsal taleplere göre geliştirilmesinin faydalı olduğu anlaşılmıştır.

Demanslı bireyler için tasarlanan iç mekânlarda yönelim ve yön bulmayı desteklemek için mekânsal organizasyona, mekânsal algıya ve yönlendirme sistemlerine dayalı yön bulma kriterlerine uygun mekânlar tasarlanmalıdır. Ayırt edilebilen, anlaşılır ve net mimari organizasyonlar yaratılmalı, mekânlar arası görsel ilişki desteklenmeli, yön kararı vermek için referans noktalarına oluşturulmalıdır. Aynı zamanda mekânlarda, kontrast renk kullanımına öncelik vermek, gürültüyü azaltmak, kişisel eşya ve objelerin kullanımını yaygınlaştırmak, geleneksel mobilya ve donatılar ile mekânı tanıdık ve kullanılabilir hale getirmek önemlidir. Yönlendirme ve işaret sistemleri, mekânlarda yönelim ve yön bulmayı kolaylaştıran diğer bir etken olmuştur. Evrensel simge kullanımı, kontrast renkler, yazılı ifadeler ile bu özellik desteklenmelidir. Sonuç olarak artan yaşlı nüfus ve

buna bağlı demanslı birey sayısına bağlı olarak demansa duyarlı mekânlar ile ilgili çalışmalar artırılmalı ve demanslı bireylerin yaşam kalitesini artıracak mekânsal çözümler ile ilgili çalışmalar çeşitlendirilmelidir. Bu alandaki araştırmaların artması, demanslı bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmek, bakım verenlerin yükünü azaltmak ve demanslı bireylerin topluma daha fazla katılımını desteklemek amacıyla atılması gereken önemli bir adımdır.

KAYNAKÇA

- Alzheimer's Association (2021). What is Alzheimer's Disease? Erişim adresi <https://www.alz.org/alzheimers-dementia/what-is-alzheimers> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- Alzheimer's Disease International (2021). World Alzheimer Report 2021. Journey through the diagnosis of dementia. Erişim adresi <https://www.alzint.org/resource/world-alzheimer-report-2021/> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- Bakker, R. (2003). Sensory loss, dementia, and environments. *Generations*, 27(1), 46-51.
- Biamonti, A., Garmegna, M., & Imamogullari, B. (2014). A design experience for the enhancement of the quality of life in people with Alzheimer's. *In What's On*, 273-284.
- Bowes, A., & Dawson, A. (2019). Designing environments for people with dementia: A systematic literature review. *Emerald publishing*.
- Can, H., & Karakaş, S. (2005). Bilişsel süreçlerde Alzheimer tipi demansa bağlı değişiklikler. *Klinik Psikiyatri*, (B), 34-47.
- Feddersen, E., & Lüdtkke, I. (2012). *Living for the Elderly (Design Manuals)*. Basel: Birkhäuser.
- Feddersen, E., & Lüdtkke, I. (2014). *Lost in Space: Architecture and Dementia*. Basel: Birkhäuser.
- Hasgül, E. (2011). *İç Mekanda Yön Bulma: Büyük Ölçekli Binalarda İnceleme*. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jack, O. (2015). *I'm not gone: A new care environment for people with dementia*. Yüksek Lisans Tezi. Auckland: Unitec Institute of Technology.
- Kelly, F., Innes, A., & Dincarslan, O. (2011). Improving care home design for people with dementia. *Journal of Care Services Management*, 5(3), 147-155.
- Kleibusch, K. (2018). Wayfinding & dementia: How design can improve navigation among older adults in assisted-living facilities. *SPNHA Review*, 14(1), 5.
- Liu, L., Gauthier, L., & Gauthier, S. (1991). Spatial disorientation in persons with early senile dementia of the Alzheimer type. *American Journal of Occupational Therapy*, 45(1), 67-74.
- Lubczynski, S. (2014). *Architecture as Third Skin Spatial Dimensions of Stimuli for Dementia Care*. Doktora Tezi. Toronto: Ryerson University.
- Marquardt, G., & Schmiege, P. (2009). Dementia-friendly architecture: environments that facilitate wayfinding in nursing homes. *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*, 24(4), 333-339.
- Marquardt, G. (2011). Wayfinding for people with dementia: a review of the role of architectural design. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 4(2), 75-90.

- Passini, R., Pigot, H., Rainville, C., & Tétreault, M.-H. (2000). Wayfinding in a nursing home for advanced dementia of the Alzheimer's type. *Environment and Behavior*, 32(5), 684-710.
- Pollock, R. (2014). Architectural space, acoustics and dementia, Feddersen, E., & Lüdtke, I., Lost in Space (pp. 110-113). Basel: Birkhäuser.
- Quirke, M. J. (2019). *Building design for people with dementia: a comparative analysis of planning quality in residential aged care units*. Doktora Tezi. University of Newcastle, Newcastle.
- Şahin, D. (2019). *Fiziksel Çevrenin Alzheimer Hastalığındaki Yeri ve Önemi: Farklı Tipteki Özel Alzheimer Bakımevleri İçin İç Mekân Tasarım Kriterlerinin Geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanju, B., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 25(3), 1-3.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). Demans Bakım Modeli Raporu. 74. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Alzheimer ve Diğer Demans Hastalıkları Klinik Protokolü. Ankara: Sağlık Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://shgm.saglik.gov.tr/TR-73671/alzheimer-ve-diger-demans-hastaliklari-klinik-protokolu.html> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- The Dementia Services Development Centre (DSDC). (2013). Improving the design of housing to assist people with dementia. Dementia Design Series. Erişim Adresi: https://www.housinglin.org.uk/_assets/Resources/Housing/OtherOrganisation/DSDC_dementia_design.pdf Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- Timlin, G., & Rysenbry, N. (2010). *Design for Dementia*. London: Helen Hamlyn Center, Royal College of Art.
- WHO (2012). Dementia: a public health priority. Erişim Adresi: <https://www.who.int/publications/i/item/dementia-a-public-health-priority> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- WHO (2021). Dementia. 07.10.2021 tarihinde Key Facts. Erişim adresi <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/dementia> Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023
- Yüksel, M. (2022). *Demanslı Bireyler İçin İç Mekân Yaşam Alanlarında Yönelim ve Yön Bulma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.